

NAŠA KNJIGA.

Narodnosno pitanje i budućnost Ugarske.

Govorio: JÁSZI OSZKÁR
u Galilei krugu u Budimpešti.

U hrvatskom privodu obilnim ulomcima govor predstavio u „Nevenu“ i u ovom posebnom otisku izdao:

STARI RODOLJUB.

- Pajo Kujundžić -

CINA 50 FILIRA.

Čist prihod idje na osnovni fond narodne škole u Subotici.

SUBOTICA, 1914. TISKARA HUNGARIJA.

NAŠA KNJIGA.

Narodnosno pitanje i budućnost Ugarske.

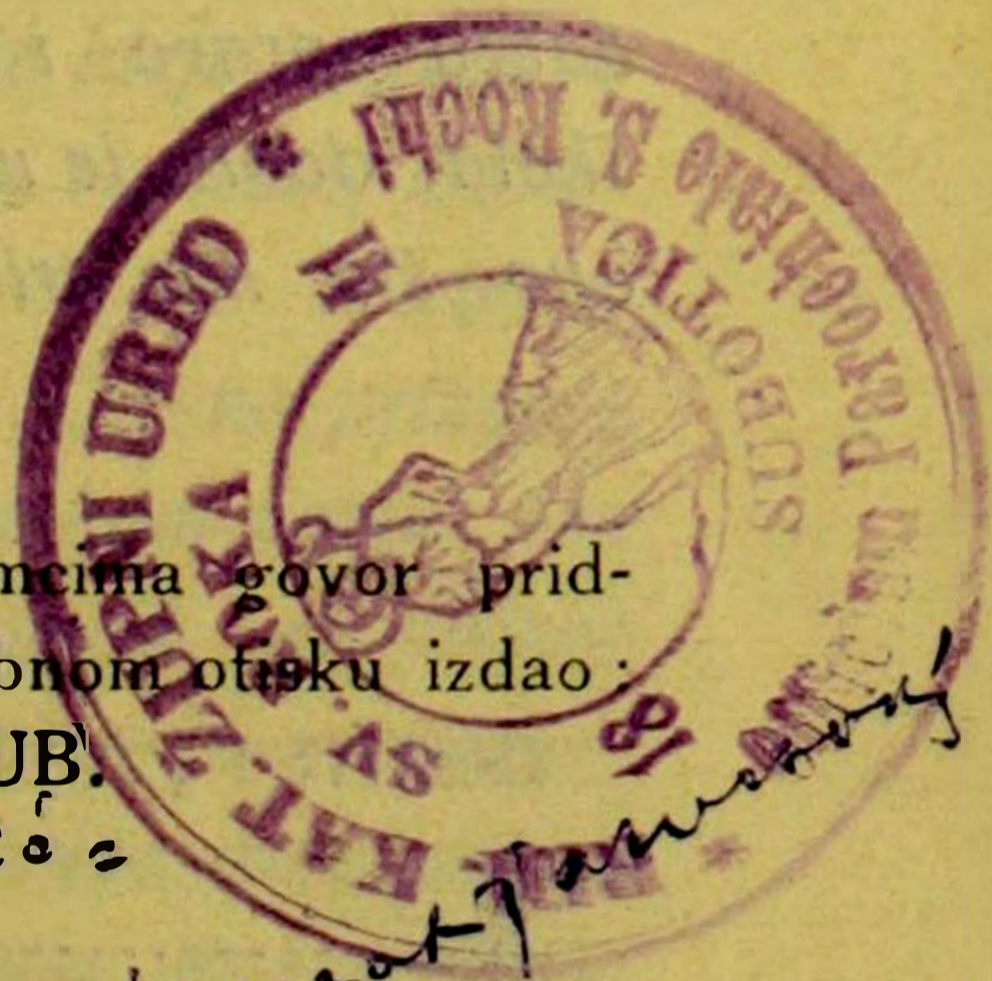
Govorio: JÁSZI OSZKÁR
u Galilei krugu u Budimpešti.

U hrvatskom privodu obilnim ulomcima govor prid-
stavio u „Nevenu“ i u ovom posebnom otisku izdao:

STARI RODOLJUB.

„Polo legendi“

CINA 50 FILIRA.

Čist prihod idje na osnovni fond narodne škole u Subotici.

SUBOTICA, 1914. TISKARA HUNGARIJA.

zkmh.org.rs

*Jezgra narodnosnog programa je: dobra škola,
dobra uprava i pravosudje. — A dobra je
škola, dobra je uprava i pravosudje, ako narodu
ono što mu treba na njegovom jeziku daje.*

Jászi Oszkár.

INSTITUT „IVAN ANTUNOVIĆ“

Br.: .....

S U B O T I C A

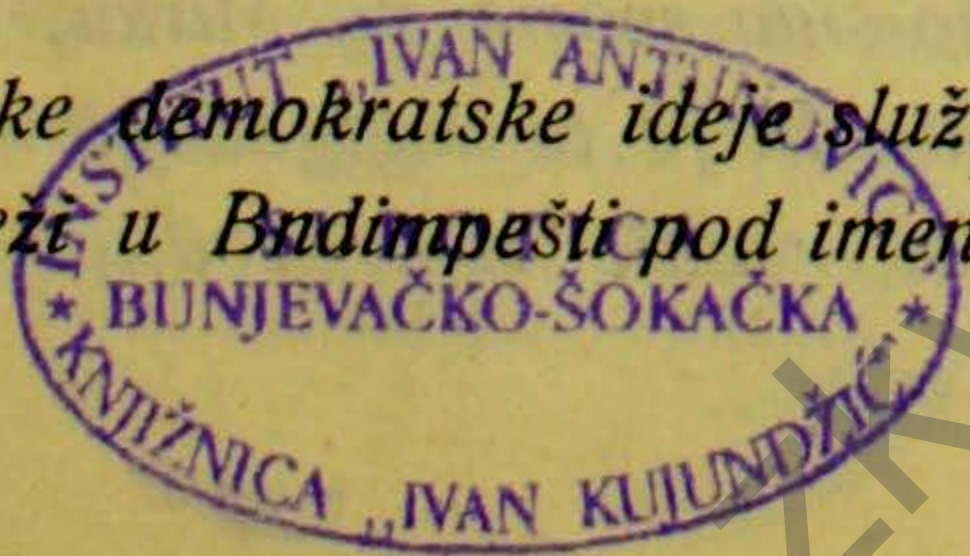
KNJIŽNICA „IVAN KUJUNDŽIĆ“

Uvod.

Jászi Oszkár je magjarski sociolog, koji je proučio društveni život otmenijih naroda i prema tome proučavanju prosudjuje naše stanje sa pogledom na narodnosti, na gazdalačko stanje i na virozakonske odnošaje. U svakom pravcu zastupa skrajnje radikalnu sociologiju. I mora se priznati, da Jászi na polju narodnosnog i gazdalačkog pitanja najzdravije ideje naglasiva i širi. Nije tako srićan u pitanju virskom, jednostavno zato, jer g. Jászi drži, da je i virsko pitanje čisto društveno pitanje. On ne priznaje vrhu — naravnog upliva ni u virskom poslu. On ne predpostavlja božije providnosti, ni objave vrhu — naravne. Njemu je i moral nešto prirodno: otud razlika izmedju virnog svita i Jászine skrajnje demohracije. — Velimo skrajnja demokracija. Jer demokracija sama po sebi se ne kosi sa virom, ni moralom, ni narodnim interesom, nego samo se absolutizmu protivi. Demokracija je protivna apsolutnoj vladi, pa bila ona carska, kraljevska, oligarhijska ili, kako mu drago, drugačija.

Novovjeke demokratske ideje služi sveučilišno kolo mladeži u Budimpešti pod imenom „Galilei

Kör“, u posve slobodoumnom smislu. Otud Jászi u tom krugu ima veliko poštovanje, tu ga rado slušaju. Toj mladoj gospodi za volju je držo i ovaj govor, ali ne samo prid članovima kruga, nego prid silnim mnoštvom slušalaca. Tu je bilo profesora, odvjetnika, sveučilištara i najviše gospoštine. Pokušali su neki sveučilišni profesori pobijati Jásziju, — oduševljena mladež htela da otme rič od protivnika, ali je Jászi sam molio slušaoce svoje, da dopuste nek rekne velemožni profesor svoju, da mu može ovde javno odgovoriti.

Mejdan je održan, Jászi je pobedio, a publika je pleskala Jásziji. Jer je prirodno, istinito i pravedno govorio. On ne gleda kome gode časovito njegova načela, već traži ono, što je pravo.

Zato smo i mi pobiližili ovaj obilni izvadak iz njegova govora i doneli smo ga u Nevenu. A sad ga evo i u posebnom otisku dajemo narodu u ruke, kao suho zlato najnovije društvene nauke i politike.

Prigovaraju nam: zašto na toliko odlikovati jednog nevernika? . . . I sami bi volili, da smo ovo mogli čitati u izdanju sv. Stipana, ili u govoru sveučilišne mladeži sv. Mirka. Žao nam je da naši katolici neće reći ovako štogod, nego kad se mi pozivamo na iste ovake riči sv. Stipana, koje je on reko sinu svome sv. Mirku, onda nas sotim pobijaju, da je to kadgod bilo i da se danas to nebi usudio reći ozbiljan političar!

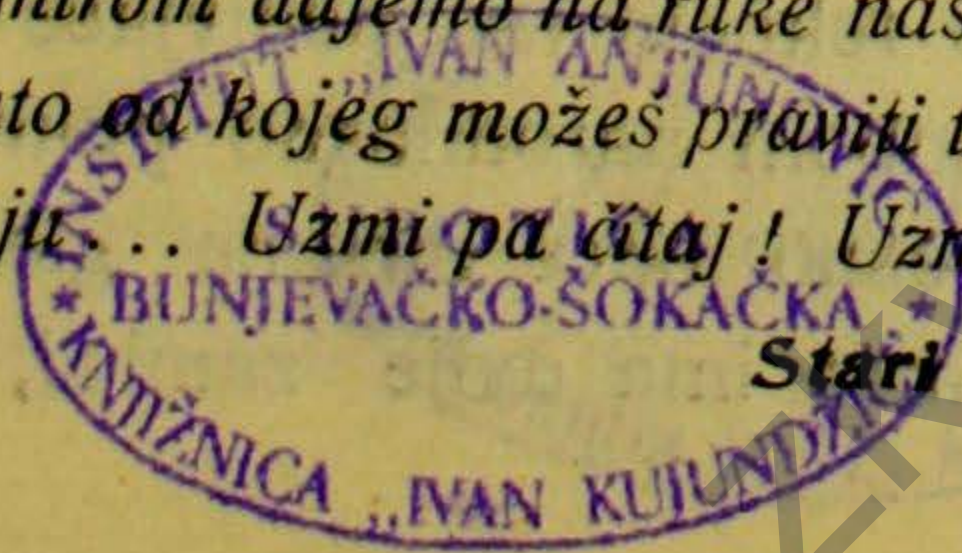

Mi sovim izdanjem baš to hoćemo da posvidočimo, da trizna politika i danas to traži što je tražila prije 100—150 lli 1000 godina, naime: pravdu i pravičnost. I danas ne samo Jászi naglasiva ova načela, nego to isto je izjavio nedavno i Apponyija u Erdelju, toga se drži Tisza prvi ministar magj. kad uredjiva hrvatsko i rumunjsko pitanje, toga se drži nezavisna zem. stranka, kada javno priznaje da mi imamo pravo na naš jezik u našim školama u Subotici.

No al kada mi od svake stranke primamo ono što je dobro i nama se dopada, sotim ne odobravamo sva njeva načela djuture; nego kao višt žetalac izmlatimo ono snoplje u kojem slutimo pšenice, pa čisto zrnje sipamo u našu vriću, a plivu i korov bacamo u stranu. Jest, radimo kao višt rudničar, koji se udubi u zemlju ili u more pa traži dragocinje. Iz blala iz zemlje vadi grudve iz kojih će izljučivati čisto zlato i slagati u riznicu svoju ili u riznicu svoga naroda... Da, da mi se nemožemo bojati da ćemo se ukaljati od blata, kad nam iz blata valja izvaditi čisto zlato, da ga pružimo narodu, da ovaj lomi od njega i dade ga u trgovinu... pa da se bogati.

Ovom namirom dajemo na ruke našem narodu ovo suho zlato od kojeg možeš praviti take dukate kaki ti tribaju... Uzmi pa čitaj! Uzmi pa nauči na izust!!

Stari rodoljub.

Ovo pitanje u magjarskom općem mnenju spada medju najzamršenija pitanja, u kojem se za najviše obistinjuje mnenje Warda, američanskog sociologa, da raspravljanje društvenih pitanja pati od opsine blizine. I zaista, naš sud u ovom pitanju opsinjuje blizina stvari, živo zanimanje i kriva bojazan. Na koliko mi patimo od ove bolesti, imamo živih primera. Moj jedan učen drug peštanac i slobodnijeg duha čovik mi govorio, da je putovao u gornjoj Magjarskoj. „Sidio sam u kupeju I. klase, reče on. Na jednom mistu udju 3—4 inteligentna mladića. Ovi su slovački govorili . . . Zapanjen sam gledao, kako strašno napriduje „panslavizam“. (Opsina blizine kako diluje, imamo mi prilike to proučavati u Subotici: Tu dodje Slavijanski družina, pa piva ruski koliko hoće, dodje nimački sengeraj, pa piva u Subotici koliko mu drago, ali Kolo Mladeži bunj. nema mista u Subotici.) Eto vidite, još i učeni i liberalni ljudi odjedared — da tako reknem — podivjače se, kada vide prid sobom narodnosno pitanje.

Ovo bolesno opće mnenje glede narodnosnog pitanja ima dvije zamisli, koje se

daju dobro razdiliti. Jedna lakomišljenička drži: lako ćemo diko. Špondjom ćemo brisati ili kopitom u zemlju satrti što je narodnosno, pa bilo i nije! — Druga je zamisao susretljivost u ljubavi, dati svakom svašta ko šta hoće, kano da to i nebi bilo jedno teško i najteže pitanje. Ovaj način koliko je težak, jer se kosi sa gazdalačkim principima, toliko je i opasan, jer bez upravljanja može zalutati i nemilo se osvetiti. Dopuštam da bi ovo bio najidealniji način narodnosnog života. Ali medju današnjim gazdalačkim i političkim prilikama na to ni pomišljati se neda. To može doživiti koje daleko dođuće pokolanje . . . Mi se moramo zadovoljiti, da narodnosno pitanje upoznamo u njegovom biću i stoljetnom razvitku. I kad ovako pogledamo na to pitanje, lako je uviditi, da narodnosno pitanje nije mahinacija narodnosnih agitatora. *Narodnosno pitanje je općenito povesničko pitanje, koje nastupi svagdi, gdi se gazdalački, povesnički i psihološki uvjeti pokrenu kao činjenice društvenog razvitka.* Zato je narodnosno pitanje nastupilo svagdi, gdi je stari naš feudalni život uzmico prid modernim trgovačko-obrtničkim i gradjanskim životom, gdi se počela uvažavati osoba vridnoga čovika, samo ako je ova promina zatekla u narodu različitih jezika. Koja narodnost do ovoga pokreta

nije uginula, ta u modernim vremenima povodom je narodnosnog pitanja. Jer kad su se stare feudalne državice, respublike, samostalne obitelji pretvarale u velike države, postale su po pritežnijem narodu narodne države, ali sa sobom spojenim ostalim narodnostima je država baš s otim postala dužna što je ona — izključiv nji — jedan biljeg, jedan jezik državnim učinila. Nastojanje države oko narodnog oblika pobudjuje bojazan, navidnost u ostalim narodima, koji se ne osićaju izdovoljenim sa državnom ideologijom, te se počimaju sami za se starati: tu se poradja narodnosno pitanje.

Narodnu državu i narodnostno pitanje stavljaju usuprot jedno drugom. A to dvoje su jednog te istog porikla i razvoja posljedice. To nam svidochi evo stoljetni razvoj društva evropskog i ovomistnih država, koje su ovim procesom društvenim nov oblik dobile.

Engleska i Francuska su jedinstvene narodne države, a postale su od različitih etničkih činjenica. Različiti puci sjedinili se na zajedničkoj stazi gazdalačkog interesa i osićaja, pa su izjednali jezik medju sobom. Ili odlomci germanskog naroda su dakako bili bliže jedan drugom nego mi. Pa se i ovde mora priznati, da je u nimačkim naričjima toliko razlike bilo još prije 100 godina, da

se onaj nimac sa sivera nije mogao razgovoriti sa južnim germanom. (U srpsko-hrvatskom jeziku nije tolika razlika izmedju čakavštine, kajkavštine i ekavštine. Priv.) Ovo priobraženje se onda na zapadu Europe dogodilo i neprimećeno. Nego kad je narodnosni osićaj zavlado sa svitom, to se nije dogodilo u sridnjoj Europi; niti se može dogoditi na istoku . . . Jer ona velika svitska procedura, prelaz sa pastirskog života na zemljoradnički, iz ovog na obrtnički i trgovački sridnju Europu, kao našu zemlju i čitavi istok je našao u razcipkanosti ositljivih narodnosti, a ne kompaktne narode. Posve je prirodno daklem, da su one činjenice, koje su u Magjarskoj zasnovale ideju jedinstvene magjarske narodne države na ruševinama partikularizma sridnjega vika, — te iste činjenice su potakle i narodnosne slojeve na to, da primete prednost udruženja, da razviju one duševne i materijalne moći, sa kojima oni raspolažu. To Laveley taj oštar um ovako svaća: „U zemlji, gdi zanemareni narod stanuje, otvorite škula, nazidajte željeznicu i trpите štampariju, za 20 godina će se porodit narodnosni osićaj, i za dvije generacije će eksplodirati, ako ga ko pritiska. *Ovako narodnosno pitanje proiztiče iz same civilizacije!! . . .*

Nastojanje za kulturom narodnosti nije ni-

kaka sigra nacionalizma, nego je to životna snaga, bez koje puk trajno ni živiti nemože. Ovo je kano osnova narodnosnog pitanja, koje u životu neizmerno različite forme i mire pokazuje. Ali da je kolika razlika u pojedinih pojavama narodnosnima: bilo da ovde traže Česi njev stari ustav, bilo da Sloveni traže jednu gimnaziju, bilo da se u krvničtvu svršava, kao što se i kod nas u Magjarskoj dogodilo . . . u svima je jedan te isti začetak. (Nezadovoljstvo.) Ima jedan maleni, kao minimalni narodnosni program, koji je zajednički u svim narodnosnim programima. I brez rišenja ovog minimalnog programa mira i zajednice u narodnosnim krajevima nije se dalo doštići nigdi. „*Ovaj minimalni program je ovo: dobra škula, dobra uprava i dobro pravosudje . . . Dobra je ona škula, dobra je ona uprava, dobro je ono pravosudje, što narod na svom jeziku dobije.*

Svaka druga škula, uprava, svako drugo pravosudje, da je najmodernije, pa da je na izgled i najsavršenije, ako narod ne izdovalja — na ovoj leniji loš je i nemož se primiti.

Druga izvorna klica, koja je tu na začetku svakog narodnosnog pitanja, jest to: *da svaka narodnost ima neosporivo pravo na to, da kulturne sile, koje u njoj žive, — pa bilo to jezik, povist, umjetnost na svoj način i po svom ukusu*

usavršava! Ovo je minimalni program narodnosnih težnja, a to je ujedno i minimalni socijalni program. Medju ovima razlike nema. I nikaka višja : bila gazdalačka, bila politička koncepcija, ni ti gibanje zapadnih ideala, pa bio to liberalizam ili socijalizam, ne može sebi prodrinuti puta u narod, dok se puk ili narodnost ovim minimalnim programom (narodnosno-socijalnim) ne izdovolji i ne umiri. Ako kogod ovom načelnom umovanju nebi privolio, mogu ga uviriti povesničkim činjenicama

Da se razumimo! Ja nisam prijatelj nasilja kod nas u ovom pitanju; ali ne zato kano da nebi znao, što veli Marx, da je nasilje izvor povisti, nego zato, što nasilje kod nas ne uspjeva i svoga pravoga cilja ne dostizava. Jer kad narodnosti u kulturi zađržajemo, našu domovinu, magjarsku državu samu zađržajemo u razvoju gazdalačkom i društvenom . . . Ali nasilje ne samo da kod nas ne uspjeva, nego upravo smišnom čini jednu veliku jedinstvenu državu, kao Englesku, Prusiju, Rusiju kad se ove bore proti neznatnim grupama narodnosnim . . . Nije li sulud slučaj to, kad u Šlezvig-Holšteinu proti 160,000 duša danskih se nasiljem bori jedna ogromna Prajska, koja računa priko 30 milijuna stanovnika . . . Priko decenija rade o tom, da

otmu tom neznatnom puku njegovu kulturu. I posljedica je to, što je svagdi bila, gdi su nasilje rabili: narodnosno pitanje nisu rišili, nego su ga raztrovali. Jer — dobro veli Bernardin Shaw — narodnosno pitanje je kao rak rana u tilu. Ne mož čovik da je se oprosti. Iza lika laća se i vračke, ako samo čuje da bi to moglo pomoći! A što se više vraća, ono bolest sve većma ruši. Evo primera: Čivute svagdi ogovaraju da su oni odmetnička vrst naroda, koja će radi koristi zatajati i svoju prošlost i narodnost. Ovo je novo mnjenje. Stari su se baš protivno mislili. Još i velik Széchényi Stipan je bio proti emancipaciji čivuta, jer je držo, da se taj narod neda assimilirati. Pa dok su u zapadno-evropskim državama emancipirali žudinski narod utopili su ga u državni narod ili i danas napriduje utapljanje čivuta; — a u Rusiji agresivna narodnosna politika je stvorila žudinski nacionalizam. Kako? Tako da su žudije — do 4 milijuna naroda — sklonili u pojedine gradove i ne dopuštaju jim, da opće sa ruskim društvom i ovaj narod, koji i nemari za narodnosna pitanja pod silnim pritiskom dao se na krvave narodnosne pokrete i gibanja. — Još je zanimivije pitanje irsko. Iraca ima koji milijun. Naslonili se na nji engleski velikaši, princevi i grofovi. Pootimali jim zemlje, go-

nili ji u školi, u upravi, u politici priko više stoieća. Neizmorna premoć engleska doživila je da su Irci napustili svoj jezik, ne vežu se za njeg; skoro su svi naučili engleski, mnogi znameniti Irci pišu engleski, ali irsko pitanje ne samo da nije usahnulo, nego istom se posli izoštrilo, da je moćna Engleska prisiljena dati Irskoj potpunu političnu slobodu. Jer je irska borba, ma se i ne veže za jezik, tako oštra, da je irski narod ne samo otporom, nego i žestokim ustancima posvidočio neustrašivost svoju. O takim intranzigencijama naše narodnosti ni sanjati nebi smile...

Slični pojav gledamo u Posenu. Ne treba nam pitati internacionalnog socijaliste, eno i konzervativni učeni Delbrück vam priznaje, da je u Posenu čitava silovita poljska politika nasila i nikakog izgleda nema, da bi silna premoć pruska ma kake uspjehe mogla polučiti. Što više, može se dokazati, da je Poljska u vrimena najstrašnijih progonstva do najveće moći se podigla tako na mejdanu političkom, kano na polju organizacije gazdalačke. Zajednica Poljaka i svist moći njeve nikad nije bila taka živa kao danas, kada ji premoć germanska goni... Jer nema sile, koja će narod što je kojoj grudvi-zemlji priraso, otudjit od njegovih ideala... Nemoćna je i najveća sila, jer i najsavršeniji način

nauke je bezuspješan tamo, gdi prilike života ne pomažu školu. Zamislite sebi jedan primer. Mnogo će vas biti u ovoj dvorani koji govorite dobro i tudje jezike. Kadri ste francuski, engleski dopisnicu napisati, koju knjigu pročitati, na putu sa tudjim konobarima možete i razgovor poduzeti . . . Pitam ja vas, koji ste kako-tako u školi naučili na pr. nimački jezik : šta bi vi rekli da vas sa takim znanjem jezika stave prid francuski, engleski ili nimački sud, da vi branite vaše poštenje, vaše imanje? Ja otvoreno govorim : *ja bi se u taj čas izgubljenim čovikom osiće*, kad bi mene na tako šta silovali, da ja što francuski ili engleski branim ili samo tumačim prid sudom ! (Šta da reknu naši salašari onda, kad ne samo ne znadu magjarski, već još i za grme na nji, da magjarski hleb jede, a nezna magjarski? Kad skupo mora da plaća zvaničnog tumača, a nezna ni kako, ni zašto ! ? !) *Čemu mi kulturni ljudi iza nauke od 8—10 godina nismo dorasli, to traže siledžije slidbenici asimilacije od narodnosne pučine od zastalog naroda, koji nije mogo nabaviti još ni najprimitivnije ideje znanja. Ni više ni manje, nego to traže od njih, da takim jezikom uči, takim jezikom govori u uprzvi i prid sudom, koji jezik on nezna.* (Zlatne riči ! Daj bože što više Jászija ovoj zemlji !)

Pa onda nemojmo zaboraviti to, kako su kukavne kod nas pučke škole, osobito po narodnosnim krajevima, gdi se po jedan učitelj muči sa 100—150 dice. Tu o uspjehu govora nemož biti. Ali uzmimo, da je Mađarska tako jaka i moćna, da svakom nemagj. ditetu može dati instruktora, još i onda bi suludom držao taku politiku, jer instruktor sa njegovih svakidanjih 4 sata nemože porušit ono, što život svaki dan priko 20 sati zidja. Jezik se u životu uči najlakše sa pomoćju društvenog saobraćaja, gazdalačkih interesa i trgovačkih veza. Što nije mogao proizvesti solgabirov i silovita škola, to je na lahki način obavila pijaca, zanat, varoški život: kultura i uporniji gazdalački promet. Ali i ovde ne tako, da narodnosni čovik izgubi svoj jezik, nego tako, da svojim jezikom nauči tudj jezik . . . Po tom velim: Ludost silovitosti se ne počima tamo, da koga hoćemo na silu da naučimo mađarski, nego tamo kad se hlačamo jednog pedagoškog nonsensa. *Nećemo na temelju materinskog jezika da naučimo dite mađarski; već mađarski zovemo mađarštini onog, koji nezna mađarski!* Onim jezikom, koji dite ne čuje nikad u obitelji, hoće naši mudri ministri nauke i meštovi školski da nauče dicu čitat, pisat, računati, da uvedu dicu u geografiju, povist i različito

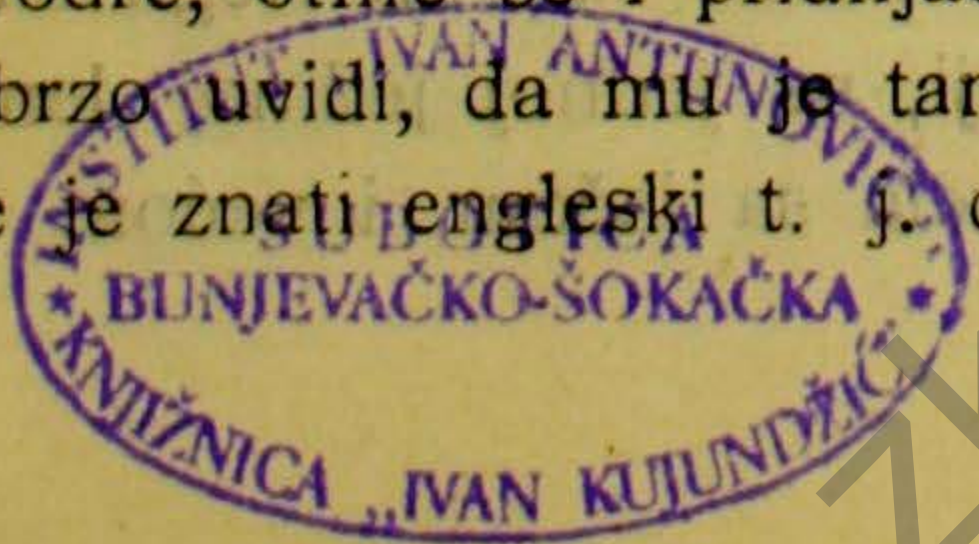

znanje. Pa šta se dostizava sa takom absurdnom politikom? To, da narodnosne mase, gdi se u silu ugušuje jezik narodnosti, ne nauče čestito ni jedan jezik: svoj zaboravljaju i kvare, a tudj ne nauče ljudski. Tako je to u Pozenu (Poznanju), Slezvigholšteinu, Prusiji i Magjarskoj sve jednako. To je poslidica da odhranjivamo zanemaren živinski narod, masu ljudstva, koja će podleći praznovirju, vrački, ma kakom praznom plašenju, pivu i rakiji. U današnje vrime intenzivnijeg i bržeg prometa gazdalačkog onaj čovik, koji ni ono malo minimalne kulture nema, da pisat, čitat znade, da razumi zakone zemaljske, da razpozna prava i dužnosti svoje, da pozorno prate razvoj svita, taj je čovik u današnjoj borbi propo, on je rob bezdušnog lihvarstva. Kada su tu nedavno digli graju proti lihvarstvu, što izcrpljuje sirotog Rusina, niko se nije našao ko bi upačio prstom na pravi uzrok, da je silovito pomagjarivanje uzrok tome, da je rusinska duša tako duboko pala i da je prazan divan govoriti o spašavanju Rusina, dok silovito pomagjarivanje ne dopušta da se rusinska duša sa dubljine živinstva pomoli i okane se pijanstva. Zaman poso. Povist je posvidočila, da dok su slojevi nejednako jaki, jedan jedini saobraćaj je poznat medju njima, a to je saobraćaj izrabljivanja.

Tu nemaju mista pridike. Dok su jedni nejački i neuki, oni prema jakima i učenima nemaju druge zadaće, nego da ovima podlogom služe u politici i gazdovanju za izrabljenje.

Prema silovitoj politici feudalizma sasvim drugačije izgleda narodnosna politika industrijalizma. Ovde bi vam volio dovesti na um narodnosnu politiku Sjedinjenih Država, Šveica, Belgije, a posli velike izborne reforme i onu u Engleskoj. Ovo se kosi sa politikom feudalizma! Industrijalna politika se na tom osniva, da država osigurava i pomaže kulturu svake narodnosti. U Sjedinjenim Državama nikom neće past na pamet, da siluje koga u ovaku ili onaku školu, da zabranjiva jednu novinu, a zapovida drugu novinu. Tamo nikad nikom nije palo na pamet, da zabrani kulturno društvo, kao kod nas što običaju osujetit pivarije i kulturno udruženje. (U Subotici „Kolo Mladeži“. Nisu dopustili bili da jednu predstavu šaljivu odigraju samo zato, jer je hrvatska bila. Ur.) Jednom modernom engleskom, amerikanskom, jednom švicarskom, belgijskom političaru ovaka strahota ni na um nezna doći. I tamo je posljedica to, da ono što je zaista uzvišenije, jače, duhovitije, živahnije ono prodre, otme se i pridnjači. U Americi svaki brzo uvidi, da mu je tamo dobro, od potrebe je znati engleski t. j. državni jezik,

jer se pomoćju ovog jezika dolazi do višjih kulturnih i gazdalačkih zasluga. Pa tako je to i sa samim nimačkim narodom, o kojemu se misli da je bogzna kaki šoven. Nimština ruljom idje u Ameriku i nadmeće se koji će prija naučiti engleski i odbacuje nimštinu. Narodnosno pitanje je, pitanje kulturne premoći. U starom rimskom carstvu, u prvoj svitskoj medjunarodnoj državi rimska kultura, rimski jezik brez svakog nasilja je prokrčio sebi put medju narodima, koji su bar toliko bili kulturni, kao naše nemagjarske pokrajine. Fustel de Coulanges poznaje dobro ovo pitanje rimskog carstva i on veli: „Nikad se Rim za tim nije trudio da počima rat proti jeziku podjarmljenika. Ni se je on borio ni proti Ibercima, ni proti Punima, ni proti Frigijcima i ti su jezici opet usahnuli. (Bunjevački jezik nemož usahnuti, kad ga govore Hrvati, Srbi, Šokci, Iliri, Dalmatinci, Bosanci, Slovenci i dr. Ur.) Nema tamo zakona, koji bi zabranjivo kome god, da ne rabi jezik otaca svojih. Nikad Rimu nije palo na pamet da pučke škole zato otvara, da istisne galički jezik.“

I opet — ili baš zato — kročila je rimska kultura pobjedonosno naprid. Nego zapela je na jednoj leniji, na jednoj jedinoj leniji, gdi se naime susrela sa jačom i većom kultu-

rom grčkom. Potučena Grčka osvojila rimsko carstvo. Silovito odnarodjivanje i miro-ljubiva akcija kulture sića nas one pripovidke, kad su se vitar i sunce kladili, koji će prija skinuti kabanicu sa pastirskih ledja? Vitar duše, a pastir sve većma stiska kabanicu oko sebe . . . I dodje sunce, koje sa toplinom svojom i oživljujućim tracima dostiže ono što vitar ni sa svim njegovim divljaštvom nije mogo dostići . . . Tako je to i sa kulturom. Samo ona kultura pridobiva, koja je zaista višja i privlačiva. Solgabirovskim naredbama i bodežima žandarskim još ni jednu dušu nisu pridobili . . .

Nije od potrebe, da ja vama tu dokazivam, da je magj. narodnosna politika od dva pravca izabrala pravac nasilja. Izmedju naše i one politike što je u Rusiji i Prusiji razlika je samo to, da ovi imaju duševne snage to otvoreno i kazati, i priznati, a naši državnici nemaju te odvažnosti, već kao krotki janjci zalaze po Evropi i Americi, pa se hvale kako kod nas u miru žive narodnosti, da nigdi tako susretljivo ne postupaju šnjima, kao kod nas! . . . Šta je istina, to mi znamo. Suvišno bi bilo prid vama govoriti o tom: kako se strančarski postupa kod nas u Magjarskoj sa narodnostima evo već priko decenija; i da to postupanje do krvavih okršaja mora do-

vesti, ako se ta politika ne promine. Jer ovu politiku mogu uzdržati dok se narodnosti daju pićem — rakijetinom — u blato obarati. Dogju li puci do samosvisti, tome je svemu kraj. Svisni gragjani našu politiku nemogu podneti. Ako kod nas ne nastupi na skoro promina u narodnosnoj politici, sve strahote irskoga pitanja će se izvršiti na nama . . . Pa je li vridnost ovoj opasnosti izvrgnuti domovinu i narod radi magjarskog feudalizma, radi gentryje i radi komocije ono malo odlikaša, koji se boje demokracije, koji samo priko opijanih i oružjem ustiranih narodnosnih votova uzdržaju svoju vlast? ! Jest, ova politika samo dotle može opstat, dok nam opće mnjenje mogu trovati sa strašilom narodnosti, dok se ova naivna publika daje uvirati, kako je državni interes to, da propalice gentryje i peštanski bankarski sinovi bivaju izbirani po narodnosnim srezovima ; ko bajage da je na to vridnost milione trošiti i krv prolivati !

Čim naša demokracija poruši strašilo narodnosti, čim magj. gragjansko mnjenje uvidi da silovitost u narodnosnom pitanju k' cilju ne vodi, čim jedared liberalizam uvaži svoja oružja : ne samo da će se povratiti mir megju narodima, nego i feudalizmu će kucnuti zadnji čas . . . Ovo zna naš feudalizam, pa zato

on piri strašilo narodnosti (nemzetiségi mummus.) Jer znadu feudalište, da magjarskom paoru, magjarskom radniku dotle mož otimat prava, pritisak se na magj. građanstvu dotle mož održati dok se mogu pozivati na — ma i ne postojećeg — neprijatelja zajedničkog, dotle dok veleposjednici mogu pozivat na slogu proti narodnostima kao proti zajedničkom nepretelju . . .

Zamirava mi se što ja navišćivam politiku zajednice sa narodnostima i sridnjim staližem. Pridbacuje mi se da ja zaboravljam za crne dane borbe naše proti apsolutizmu Beča kada su nam oružje iz ruku izbile baš narodnosti . . . Ja na ovo odgovaram, da nisu sve narodnosti bile proti nama. Što više u Görgeinoj vojsci su Slovaci čudesna činili kod Branjiska. U Erdelju na mnogo mesta su narodnosti branile magjarsku stvar. (Bunjevci su se pak oduševljavali za magj. slobodu. Pa šta im je plata? To da ni u jednoj školi nemaju svoje čitanke. Ur.) Ali ne treba nam se čuditi, ako su se neki narodnosni slojevi i oprli magjarskom ustanku, jer je feudalizam već u ono vrime otrovo narodnosno pitanje, kada se nije smio otvoreno i pošteno staviti na stanovište jednakosti pravednosti. Pomislite inače samo na strašnu povist izdašnoga Erdelja. Šta ćete naći drugo, nego stalnu užasnu borbu iz-

Treća primetba je stanovište takozvane libre pensée. Ovde ne pomišljam na Voltaira, nego na niku fraziologiju, kojom nam se zamirava što se mi hoćemo sa narodnostima da družimo, a onamo narodnosti u opće naginju u klerikalizam . . . . Ta gospoda zaboravljaju, da smo i tom, što narodnosti naginju u klerikalizam, mi sami krivi. Jer dok sva država hajku vodi na narodnosti, ove se moraju prikloniti klerikalizmu, kao gradu, koji njim pruža bar ono najmanje, što jim treba za život . . . . I dobro rade, jer za njih je njev opstanak kudgod priči, nego sve huškanje na popove. I dok naša država ne bude pravedna prema narodnostima, ove nolens volens moraju biti klerikalne. Ovo mnenje tumači u lipoj slici Bernard Shaw engleskim protestantima, koji se nisu hteli udruživati sa irskim ultramontanizmom . . . . Zamislite samo — veli B. Shaw — da je Engleska vladala u Francuskoj u vrime velike bune, kako bi izgledao onaj ustanak francuski? Da li bi to bilo liberalno i demokratsko pobudjenje? Ne. Tada bi francuska buna bila ustanak proti jarmu engleskom, za oslobodjenje francuskog naroda. I sve umne sile bi sivale od nacionalizma i ne bi dospile da znanje politično usavršuju i proširivaju znanje čovičanstva.

To doduše još nije blizo, al kad dodje onaj čas, da se u magjarskom društvu obrazuje jedna gradjanska stranka, kojoj se narodnosti brez odmetništva mogu priključiti, odmah će nastupiti raspad narodnostnih redova. Pozivljem se opet na Englesku. Kad je u Engleskoj pobedila izborna reforma i našla se stranka, koja je usvojila irske pravedne želje, popustio je odmah surovi otpor irski, nestalo je fraseologije i nacionalizma; a sve se više razvija realni život. Zašto nebi moglo bit i kod nas tako? Kad se grof Tisza može nagadjat sa Basiliom Mangra brez da bi ga izdajicom mogli žigosati: tako se može i magj. demokracija, magj. gradjanstvo i magj. radništvo složiti sa narodnosnim pukom, sa narodnosnim gradjanstvom.

Napokon sabiram svoje razloge u slidećem. — Nemožemo bit na 50% demokrate. Nesmisao je to na izust govoriti da smo mi europeeri ljudi, koji se držimo kulture i napridka, a kad dodjemo do narodnosti, zaboravljamo, da su to naši sugradjani, a mi da smo kulturni ljudi, te dopuštamo sebi svaku silu i strašilo. Ali da sad i ne pomišljam na to, da je ovo aziatski postupak, moram znati, da budućnost Magjarske zavisi od proširenja obrta i trgovine. No, al sa analfabet narodom i pandurskim sistemom se ne širi obrt. Jest

našem obrtu smeta najviše naše neblagodarno narodnosno pitanje.

Zaman svaka tužba proti premoći Austrije na obrtničkom polju, dok se mi ovde kod kuće sigramo ugnjetavanja. *Ako kogod ozbiljno svaća magj. nezavisnost i samostalnost, mora sa Ljudevitom Kossuth i Močarijem priznati, da to brez izmirenja narodnosti ne idje!*

A za najviše nemož intenzivnu kulturu stvoriti u takoj državi, di se polovica naroda u varvarstvu zadržaje. Kulturni napridak nam zapinje na strašno niskoj površini mišljenja i osićaja, koji vlada u masama narodnosnima.

Nivo našeg života ćemo samo onda moći dignuti, promet i dilatnost ćemo svoju samo tako potaknuti u državi, ako sve narode ovde pokrenemo sa sobom. Ja držim pošt. Gje i Gdo da ovo naše narodnosno pitanje ne samo mnoge probleme društva i kulture naše nosi u utrobi svojoj, nego ovo je u nikom smislu arhimedska točka naše demokracije.

Ovo je staza što vodi do magjarske slobode. Magjarska demokracija, magj. paorija, magj. radnici, magj. inteligencija o sebi sama ne može održati mejdan sa feudalizmom, ako druga čitava pola državljanstva brezбриžno gleda našu borbu ili baš zaustavlja nas . . . Samo ako svi oni, koji u ovoj zemlji rade, otimaju se i mudruju, svi jednu pučku-demo-

kratsku politiku tirali budu: onda će početi svićati dani općeg napridka na polju obrta i kulture.

Ovo će bit zadaća mladje braće. Ovo je vaša dužnost, da se za ova načela počmete zanimati. Ovo ja od Vas očekivam. (Priporučamo svakom Bunjevcu, da ovu študiju nauči na pamet. Triba da ju znamo na izust izgovoriti.)

Kaki jezik govorimo daklem?

Kada imena: bunjevac, šokac ili dalmatinac, bosanac, slavonsac i t. d, nisu narodnosna imena, to po njima nemamo mesta ni u zvaničnoj statistici, naravno je da prija-posli moramo zbaciti krinku, te otvoreno krstiti naš materinski jezik hrvatskim ili srpskim.

Sovini pitanjem ni iz daleka ne mišamo politiku. Naše magjarsko državljanstvo ovo ništa ne minja, naše partajsko stanovište, naši odnošaji prema domaćim strankama ostaju netaknuti. Nezavišnjaci ostaju nezavišnjaci, vladinovci ostaju vladinovci i t. d. Sa priznatim imenom mi samo našem jeziku hoćemo i moramo da damo dostojno ime, jer u džaku „Egyebeka“ neostajemo dalje.

Daklem kakim jezikom govorimo? *Hrvatskim!* Istina naš je jezik i hrvatski i srpski, ali radi praktike hoćemo da ga jednim imenom krstimo.

Istina, ima medju našima obiteljima, koje znadu svoje poriklo od čistog srpstva proizvoditi, ali je više koje iz hrvatskog roda i zemljišta potiču. Istina Iványi nas zove katoličkim Srbima, ali su naši učenjaci i stariji i mlađji vazda to držali, da su Bunjevci „dalmatinskog“ i „ilirskog“ roda sinovi; daklem hrvati. Gjuka Radić profesor se zabavljo sa našom knjigom i on je nas vazda *Dalmata*-ma piso, a naš jezik stalno izključivo dalmatinskim iztiko. To je očito, da on za hrvatsko stanovište važi . . . Naše crkvene i školske oblasti već od prija sto godina ilirskim jezikom zovu naš govor, čime su hrvatsko srodstvo izticali, jer kad su na srpski pomišljali, to su rackim govorom razlikovali od dalmatinsko-ilirsko-hrvatskog. Otud oduševljenje oko ilirskog pokreta. Kod nas u Subotici osobito učena braća Zomborčevići su bili prištaše ilirizma, jer da se naš jezik bunjevačkim može zvati, na to nisu ni pomišljali . . . Naš veliki Antunović je

na toliko javno ispovido hrvatstvo, da mu se zamiravalo da i nepiše bunjevački. Što god je bilo književnika u Hrvatskoj i znamenitijih političara, ne samo da su znali za Antunovića, da simpatiše sa Hrvatima, nego su mu glavna pomoć baš Hrvati bili u pisanju njegovih knjiga i novina. Bartul Matković je bio prototip bunjevštine, ali druga mu je domovina bila uža Hrvatska. On je znao vatreno i dokazivati da smo mi Hrvati, te da bi i na očigled posvidočio stanovište svoje, poče se zasukivati i reče : „Poncia mu, pa šta bi bili drugo nego Hrvati, kad smo se tako volili hrvati uvijek.“ Naši učeni sinovi Pančić, Kulundžić, Omerović, Perčić i drugi kao Isusovci odoše u Hrvate brez svake poteškoće. Naš Miroljub-Evetović pripoznat pjesnik i župnik u Hrvatskoj sa mnogim drugim Bunjevcima navišćiva hrvaštinu Bunjevaca, koji su već davno napuštali krpež sa imenima, koja su za larve pronadjena.

Naša bogoljubna braća i sestre hrvatske knjige naramkom donose iz Zagreba. Hrvatska književna društva: Matica i Jeronimsko medju nama imaju stalno članova.

Kod naših takozvanih Bunjevaca i Hrvati drže misije.

Priko Dunava sve više izčezavaju kojekaka imena i narod se ili otvoreno Hrvatom ili Srbinom naziva, ili ne rabi nikako ime.

Slaviste inače i po ideologiji nas Hrvatima smatraju, jer vele ikavština se samo u užem hrvatstvu nalazi, dok su Srbi svudan ekavci i ijekavci. — Naši mladi rodoljubi misle da i „racki govor“ potiče iz „hrvatskog govora“ pokraćivanjem: „r'acki“ govoriti, jer vele oni, nije prirodno, da jedan narod iz tudje riči ili tudjeg imena stvara svoje ime.

No al kada mi radi života izpovijamo svoj jezik hrvatskim, sotim ni izdaleka nećemo da dilimo Hrvata od Srbina, ni Srbina od Hrvata, to je

jedan narod i jedan jezik, nego kad su već obadva imena protokolisana u knjigi povisti, moramo jedan izrično primiti. Crkva nam pod ovim imenom rukovodi jezik, i država pod ovim imenom nam pridaje naš jezik na sveučilištu u Budimpešti i mi mu to ime ustanovljujeme.

Da, kad već u crkvi, kod kuće, na sokaku rabimo hrvatski jezik, kad naš sud u bunjevačkoj Subotici rabi „szerb-horvát tolmács“ onda i mi hoćemo da naš jezik hrvatskim imenujemo, kao što i jeste hrvatski.

zkv.h.org.rs

